

УДК 316.776

КОЛЯДЕНКО П.Л., радник дирекції Науково-дослідного інституту правової інформатики Національної академії правових наук України

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИЗНАННЯ ДИСТАНЦІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ОБ'ЄКТОМ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

***Анотація.** У статті досліджуються основні філософські, соціологічні та правові концепти бачення дистанційної комунікації у якості об'єкта правового регулювання, а також у якості способу здійснення суспільних відносин в інформаційному суспільстві.*

***Ключові слова:** інформаційне право, дистанційна комунікація, інформаційне суспільство, інформація, ІКТ, спілкування, інформаційна інфраструктура*

***Аннотация.** В статье исследуются основные философские, социологические и правовые концепты видения дистанционной коммуникации в качестве объекта правового регулирования, а также в качестве способа осуществления общественных отношений в информационном обществе.*

***Ключевые слова:** информационное право, дистанционная коммуникация, информационное общество, информация, ИКТ, общение, информационная инфраструктура.*

***Summary.** The paper examines the main philosophical, sociological and legal concepts of vision remote communication as a subject of legal regulation as well as the method of application of public relations in the information society.*

***Keywords:** information law, distance communication, information society, information, ICT, communication, information infrastructure.*

Постановка проблеми. Сучасне законодавство України не містить визначення поняття “дистанційна комунікація” (далі – ДК) як правової категорії. У той же час велика кількість інформаційних відносин у сучасному суспільстві здійснюється з використанням ДК. Виникає питання: чи має ДК претендувати на власну правову дефініцію в сучасних умовах формування і розвитку у нашій країні інформаційного суспільства?

Сталий розвиток інформаційного суспільства обумовлений піднесенням на рівень ресурсно-ціннісної бази соціально-економічних відносин інформації, знань та інформаційно-комунікаційних технологій [1, с. 6; 2, с. 125; 3, с. 125; 4, с. IX]. Виникнення і розвиток нових сфер виробництва, побудованих на інформаційних технологіях, широке використання ресурсів інформаційного простору у найважливіших сферах державного управління і життя суспільства [5, с. 6], керування інформаційною інфраструктурою [6, с. 5-11] під впливом ідеології інформаціоналізму [1, с. 4] виводять суспільство на новий рівень миттєвої передачі інформації, який неможливий без ДК.

Формування і розвиток у сучасному світі ДК неоднакові: інформаційно-розвинуті країни світу здатні забезпечити високий рівень інформатизації життєдіяльності суспільств, групування у мережні спільноти і зосередження людських ресурсів навколо обробки інформації [4, с. 1], у той час, як країни бідніші такі процеси здійснюють повільно. На жаль, в Україні ці процеси відбуваються невідповідно і спізно, внаслідок чого наша держава відстає від загальносвітового та європейського рівня економіки, інститутів громадянського суспільства та трансформації суспільної свідомості [1, с. 13] в цілому. Окреслене обумовлює актуальність дослідження і визначення теоретичних основ визнання ДК об'єктом правового забезпечення в сучасних умовах.

Метою статті є дослідження основних теоретично-правових, філософських та соціологічних основ правової природи ДК та обґрунтування необхідності її визнання об'єктом правового забезпечення.

Виклад основного матеріалу. У Декларації тисячоліття ООН з цього приводу зазначено наступне: “глобалізація може набути цілком всеохоплюючий і справедливий характер лише через широкомасштабні і наполегливі зусилля по формуванню суспільства майбутнього, а ці зусилля включають політику і заходи на глобальному рівні, які відповідали б потребам країн, що розвиваються, і країн з перехідною економікою і які розроблялися і здійснювалися б за ефективною участю таких країн” [7].

Такі перетворення неможливі без національних заходів впорядкування суспільних відносин нової доби, і, зокрема, правовідносин, які все частіше включають в себе ДК і все більше реалізуються з їх використанням.

Так, самий феномен інформаційного суспільства безпосередньо пов'язаний з можливістю вільного здійснення ДК. Так, підходи до визначення нової доби: “постіндустріальне суспільство” [8, р.5], “суспільство третьої хвили” [8, с. 31-32], “суспільство споживання” [9, р. 7], “інформаційне ” та “мережеве суспільство” [4, с. 1] – передбачають можливість вільного комунікативного обміну на відстані, який забезпечується саме ДК.

Так, серед головних чинників поширення інформаційного суспільства в світі У. Мартін зазначає технологічний прорив, який дає можливість здійснення вільних комунікативних обмінів та використання їх у виробництві, управлінні, освіті та побуті [10, с. 17] (*курсив мій, П.К.*). Отже, цитований вчений акцентує увагу саме на тому, що ДК виступають тим новим способом здійснення спілкування, який забезпечує функціонування комунікативних процесів у інформаційному суспільстві. Ідентичні підходи до визнання ДК ключовими рушійними силами інформаційного суспільства висловлюють такі зарубіжні вчені: Д. Белл [11, с. 56, 68], М. Кастельс [12, с. 8-9], Е. Тоффлер та Х. Тоффлер [8, с. 373; 13, с. 70-71], Й. Масуда [14, с. 15] та ін.

Професор І.В. Арістова під інформаційним суспільством розуміє громадянське суспільство з розвинутим інформаційним виробництвом і високим рівнем інформаційно-правової культури, в якому ефективність діяльності людей забезпечується розмаїттям послуг, заснованих на інформаційних технологіях та *технологіях зв'язку* [15, с. 13] (*курсив мій, П.К.*). З визначення І.В. Арістової слід зробити висновок, що і вона визнає сучасні технології зв'язку, що реалізуються у ДК, ключовими елементами інформаційного суспільства. Аналогічних позицій притримуються вітчизняні вчені: О.П. Дзьобань, В.Г. Пилипчук [1, с. 69-70], В.О. Даніл'ян [5, с. 6], А.В. Колодюк [1, с. 6], Д.В. Дюжев [17, с. 12], Н.А. Савінова [18, с. 52] та інші.

ДК (Distance communication, англ. – віддалена комунікація) інколи визначається як “застосування телекомунікаційних технологій для реалізації таких адміністративних функцій, як організація ділових зустрічей, дискусійних груп, в умовах, коли учасники перебувають у різних місцях” [19].

Виходячи з наведених позицій, стає зрозумілим, що ДК є однією з рушійних сил розвитку інформаційного суспільства. Цей феномен забезпечує можливість здійснення комунікацій без істотних обмежень у просторово-часових вимірах.

Термін “комунікація” походить від communicatio (лат.) – повідомлення, зв'язок; шлях повідомлення [20, с. 341]. У теорії соціальної психології “комунікація” як обмін інформацією між людьми, визнається одним з боків спілкування поряд з інтеракцією (організацією взаємодії) та перцепцією (сприйняття та порозуміння).

Спілкування, і, відповідно, комунікація, як його бік, поділяється на низку видів, в залежності від характеру спілкування, його мети, кількості учасників, відстані між ними

і т.д. Для оцінки ДК важливі підходи до оцінки відстані між учасниками спілкування та кількості таких учасників, адже, перший критерій є ознакою саме її “дистанційності”, а другий характеризує кількість учасників. Обидва критерії приймають участь у будові правової норми, отже, їх виділення є важливим для формування правової дефініції ДК.

За відстанню між учасниками спілкування поділяється пряме і опосередковане, а за кількістю учасників міжособистісне і масове [21, с. 60-61].

Безпосереднє спілкування відбувається при прямому контакті між суб’єктами, які бачать, слухають його живу мову. Опосередковане спілкування є видом, протилежним до безпосереднього спілкування. При цьому суб’єкти спілкування не контактують один з одним, але одночасно вступають у комунікативні зв’язки [22]. Очевидно, що перший з наведених видів не може розглядатися як такий, що має місце при ДК, на відміну від другого. Отже, ДК є проявом виключно опосередкованого спілкування, адже здійснюється на відстані – без безпосереднього контакту.

Назва видів “міжособистісне” і “масове” спілкування по суті, найяскравіше характеризують відповідні явища: в першому випадку – це спілкування між кількома особами, а в іншому – між масою, тобто, невизначеним колом осіб. ДК може бути проявом здійснення як міжособистісного спілкування, так і масового.

Н. Луман зазначав: “людські відносини, та й саме суспільне життя неможливі без комунікації” [23, с. 43], що “лише комунікація може здійснювати комунікацію” [24, с. 114], виходячи з того, що виключно механізм комунікації виконує функцію передачі інформації.

Завдяки можливості здійснення комунікацій на відстані забезпечується можливість миттєвої передачі інформаційного продукту на відстань, незважаючи на географічні кордони. Використання ДК у життєдіяльності суспільств і держав забезпечує економію транспортних, енергетичних та ресурсних витрат, а також заощаджує людський потенціал. Роль ДК в житті сучасного суспільства зростає, що обумовлює необхідність їх правового регулювання, а також обумовлює якнайширше урахування можливостей використання ДК у правовому регулюванні сучасних відносин.

Міжнародна та вітчизняна правова практика знає і достатньо ефективно вживає термін “комунікація”, а також передбачає вчинення окремих суспільних відносин шляхом застосування ДК.

Україна, прагнучи до активної участі у сучасних світових процесах, заявила низку політичних стратегічних актів, спрямованих на розбудову та забезпечення функціонування інформаційного суспільства в Україні. До таких належать: Закон України “Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 рр.” від 9 січня 2007 року № 537-V [25]; Указ Президента України “Про Стратегію національної безпеки України” від 12 лютого 2012 року № 105/2007 [26], Указ Президента України “Про Стратегію державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні та першочергові заходи щодо її реалізації” від 24 березня 2012 року № 212/2012 [27]. Однак, реалізація таких підходів неможлива без належного правового забезпечення правовідносин, що здійснюються в інформаційному суспільстві з використанням ДК.

Дефініція явища “комунікація” в нормативно-правових актах відсутня, за виключенням ДСТУ “Базові поняття. Інформація та документація. Базові поняття. Терміни та визначення”, у п. 1 комунікація визначається як “передача значення шляхом пересилання сигналів” [28]. Однак це надто одностороннє сприйняття саме комунікації, яка є стороною спілкування [21, с. 84] в цілому. Термін “дистанційна” на рівні ДСТУ не визначений.

Як не дивно, але сьогодні у вітчизняній правовій літературі відсутнє визначення ДК. Одним з авторів, хто вперше таке визначення надав на рівні правового дослідження особливостей кримінально-правової політики у сфері забезпечення інформаційного

суспільства, була Н.А. Савінова, яка ДК характеризує, як “передавання інформації між суб’єктами на відстані з використанням ІКТ” [18, с. 62].

Цитований автор комунікацію в цілому з точки зору права характеризує як суспільні відносини, “у які вступають суб’єкти з приводу передачі інформації” [18, с. 88]. З цією думкою важко не погодитися, адже всі суспільні відносини можуть здійснюватися через спілкування як обмін інформацією – комунікацію, метою якого є передавання і прийняття різного роду інформації, а саме такий функціональний бік спілкування характеризується як комунікація.

На підтвердження цієї позиції слід навести висловлювання М.А. Василика: “Така що відбувається в сучасному світі глобальна трансформація індустріального суспільства в інформаційно-комунікативне суспільство супроводжується не тільки проникненням комунікації в усі сфери життєдіяльності суспільства, виникненням і розвитком якісно нового типу комунікативних структур і процесів, а й глибоким переосмисленням комунікативної природи соціальної реальності, сучасних змін у соціально-комунікативній сфері, місця і ролі комунікацій у розвитку суспільства” [29].

Теорії комунікативної дії Ю. Хабермаса [30], комунікативної спільноти К.-О. Апеля [31]) доводять наявність і розкривають сутність комунікативної спільноти, комунікативного простору, комунікативного середовища, комунікативної дії, комунікативного процесу, що має велике значення для розуміння сутності і природи комунікації, що особливо важливо з точки зору права при формуванні саме вчення про ДК в умовах формування і розвитку інформаційного права.

Висновки.

1. Дистанційна комунікація являє собою вид суспільних відносин, особливістю яких є передавання і отримання інформації між віддаленими суб’єктами, яка здійснюється з використанням спеціальних технологічних засобів – інформаційно-комунікаційних технологій.

2. Сприйняття дистанційної комунікації як виду суспільних відносин особливо важливе для визначення її ролі і місця у структурі норми права. Відповідно, дистанційна комунікація, як вид суспільних відносин, має визнаватися об’єктом правового регулювання.

Використана література

1. Колодюк А.В. Інформаційне суспільство : сучасний стан та перспективи розвитку в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук : 23.00.03 / Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. – К., 2005. – 11 с.
2. Гальчинський А.С. Глобальні трансформації : концептуальні альтернативи. Методологічні аспекти : наук. вид / А.С. Гальчинський. – К. : Либідь, 2006. – 312 с.
3. Чакал А.В. Війни XXI століття / А.В. Чакал. – К.: Нора-прінт, 2005. – 432 с.
4. Кастельс М. Інформаційне суспільство та держава добробуту. Фінська модель / М. Кастельс, П. Хіманен ; [пер. з англ.]. – К. : “Видавництво “Ваклер”, 2006. – 256 с.
5. Даніл’ян В.О. Інформаційне суспільство та перспективи його розвитку в Україні (соціально-філософський аналіз) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філософ. наук : 09.00.03. – Х. : Ун-тет повітр. сил ім. І. Кожедуба. – 19 с.
6. Clinton B., Gore A. White Paper “technologies for America’s Economic Growth, a New Direction to Build Economic Strenght” / Pedro Conceicao. Science, Technologie, and Innovation Policy: Opportunities and Challenges for the Knowledge Economy. – Greenwood Publishing Group, 2000. – 578 p.
7. United Nations Millenium Declaration A/RES/55/2 від 08.09.2000 // The official United Nation site for the MGD Indicatorsi. – Режим доступу : [//www.unstats.un.org/unsd/mdg/Home.aspx](http://www.unstats.un.org/unsd/mdg/Home.aspx)
8. Тоффлер Э. Третья волна / Э. Тоффлер ; [пер. с англ.]. – М. : ООО “Издательство АСТ”, 2004. – 781 с. – (Philosophy).

9. Toffler A. and Toffler H. *Revolutionary Wealth: How it will be created and how it will change our lives*. – Washington: Doubleday Business, 2007. – 512 p.
10. Інформаційне суспільство. Скептичний погляд / К. Мей ; [пер. з англ.]. – К. : “К.І.С.”, 2004. – 220 с.
11. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования / Д. Белл ; [пер. с англ.]. – [Изд. 2-е, испр. и доп.]. – М.: Academia, 2004. – CLXX, 788 с. : фронт. – портр. авт.
12. Castels M., Cardoso G. *The Network Society: From Knowledge to Policy*. – New York: Center for Transatlantic Relations, Jhu-Sais, 2006. – 434 p.
13. Тоффлер Э. Революционное богатство / Элвин Тоффлер, Хейди Тоффлер. – М. : АСТ : АСТ МОСКВА : ПРОФИЗДАТ, 2008. – 569 с. – (Philosophy).
14. Масуда Е. Компьютопия / Е. Масуда ; [пер. с англ.]. – М. : Идея-Пресс. – 1998. – 358 с.
15. Арістова І.В. Державна інформаційна політика та її реалізація в діяльності органів внутрішніх справ України: організаційно-правові засади : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук : 12.00.07 / І.В. Арістова. – Х. : Нац. Ун-т внутр. справ, 2002. – 39 с.
16. Дзьобань О.П. Інформаційне насильство та безпека : світоглядно-правові аспекти : монографія / О.П. Дзьобань, В.Г. Пилипчук ; за ред. проф. В.Г. Пилипчука. – Х. : Майдан, 2011. – 244 с.
17. Дюжев Д.В. Інформаційне суспільство: соціально-правова парадигма суспільного розвитку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філософ. наук : 09.00.03 / Д.В. Дюжев. – Донецьк : Донец. нац. ун-т, 2004. – 18 с.
18. Савінова Н.А. Кримінально-правове забезпечення розвитку інформаційного суспільства в Україні : монографія. – К. : ТОВ “ДКС”, 2012. – 342 с.
19. Дистанційна комунікація : Глосарій. – Режим доступу : [//www.osvita.org.ua/distance/glossary](http://www.osvita.org.ua/distance/glossary) – (Освітній портал).
20. Словарь иностранных слов ; под ред. И.В. Лехина и проф. Ф.Н. Петрова. – [4-е изд. / перер. и доп.]. – М. : Гос. Издат. иностранных и национальных словарей, 1954. – 853 с.
21. Корнев М.Н. Соціальна психологія : підручник / М.Н. Корнев, А.Б. Коваленко. – К., 1995. – 304 с.
22. Філоненко І.М. Психологія спілкування. – Режим доступу : [//www.pidruchniki.ws/0000000000/psihologiya/psihologiya_spilkuvannya_-_filonenko_mm](http://www.pidruchniki.ws/0000000000/psihologiya/psihologiya_spilkuvannya_-_filonenko_mm)
23. Луман Н. Невероятные коммуникации. Проблемы социологии. – Вып. 3. СПб., 2000.
24. Луман Н. Что такое коммуникация? //Социологический журнал. – 1995. – № 5. – 114 с.
25. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 роки : Закон України від 09.01.07 р. № 537-V // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 12. – С. 511. – Ст. 102.
26. Про Стратегію національної безпеки України : Указ Президента України від 12.02.12 р. № 105/2007. – Режим доступу : [//www.president.gov.ua/documents/5728.html](http://www.president.gov.ua/documents/5728.html)
27. Про Стратегію державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні та першочергові заходи щодо її реалізації : Указ Президента України від 24.03.12 р. № 212/2012. – Режим доступу : [//www.president.gov.ua/documents/14621.html](http://www.president.gov.ua/documents/14621.html)
28. ДСТУ 2392-94. Базові поняття. Інформація та документація. Терміни та визначення.
29. Василик М.А. Наука о коммуникации или теория коммуникации? К проблеме теоретической идентификации / Актуальные проблемы теории коммуникации : сб. науч. трудов. – С-Пб. : Изд-во С-ПбГПУ, 2004. – С. 4-11. – Режим доступу : [//www.abc-globe.com/vasilik.htm](http://www.abc-globe.com/vasilik.htm)
30. Habermas J. *The Theory of Communicative Action*. Beacon Press, Boston, 1984, V 2, p. 269.
31. Апель К.-О. Трансформация философии ; [пер. с нем. В. Куренного, Б. Скуратова]. – М.: Логос, 2001. – 339 с – (Университетская библиотека. Сер. Сигма).

Рецензент: Савинова Н.А., к.ю.н.

~~~~~ * * * ~~~~~